

# „Az iskola lelke a tanító.”

*Tanítókép Peres Sándor  
neveléstan könyvének tükrében*

*A neveléstudományi vizsgálódások fejlődéséhez kapcsolódóan az utóbbi években a tankönyvkutatások egyre hangsúlyosabb módon jelennek meg, melyek lehetővé teszik a különböző szempont- és összefüggésrendszer elemzését, illetve újraértelmezését, melyek hozzájárulnak az iskola, a nevelés, az oktatás történeti feltárásának gazdagításához. A múlt neveléstan könyvei sok tanulsággal szolgálnak, tükrözik a kor szellemiségét, a külföldi pedagógiai gondolatok megjelenését a hazai oktatásügyünkben, továbbá képet adnak a szerzők gyermekszemléletéről, a tanítóval szembeni elvárásokról.*

**A** dualizmus korában egyre nagyobb számban vált szükségessé a tanítói kézikönyvek, vezérkönyvek, segédkönyvek létrejötte, és ennek következtében folyamatosan gazdagodott a pedagógiai szakirodalom. Ezzel párhuzamosan a 19. század második felében létrejöttek az első hazai tankönyvkiadó vállalatok, melyek az egész ország területére igyekeztek terjeszkedni, ami lehetővé tette, hogy az országban lévő összes iskola számára kellő mennyiségű és mérsékelt áron beszerezhető tankönyv álljon rendelkezésre.

Mészáros (1989) kutatásaiból megtudható, hogy az 1868-ban létrehozott tankönyvbizottság tagjai egyetértettek abban, hogy a népiskolai tanítás hatékonyságát elsősorban a tanítók egyénisége határozza meg, de abban is egyetértettek, hogy a tanítók és tanítójelöltek számára írt vezérkönyvek is jelentősen befolyásolták a tanítás sikerét. Ez a megfogalmazás az elemzés kiindulópontjaként szolgál, ami egyértelművé teszi a neveléstan könyvek és a tanító egyéniségének meghatározó szerepét a népiskolai oktatásban.

A neveléstan kézikönyvek és tankönyvek többségének műfaji sajátosságaiból adódik, hogy külön fejezetet szentelnek a tanítótól elvárt követelmények ismertetésére, aminek bemutatása alapján következtetéseket lehet levonni a tanítóról alkotott „elvont-eszmei síkon” megfogalmazott korabeli elképzelésekről. A tanulmány Peres Sándor *Neveléstan* című munkáján keresztül rekonstruálja a szerző népiskolai tanítói ideálját.

A dualizmus korában megjelenő neveléstan könyvek repertoárjából kiválasztott mű egy olyan szerző munkáját vizsgálja, aki a dualizmus korának jelentős pedagógusa. Tanár, óvónőképző-, majd tanítóképző-intézeti igazgató, valamint az 1890-es évek egyik legjelentősebb magyar kisdiednevelője. Számos (többnyire Ujfalussy néven közölt) gyermekvers szerzője, pedagógiai szakírója, 1895-től a *Kisdiednevelés* szerkesztője. 1904-ben jelent meg a tanítók- és tanítóképzők számára írt neveléstan könyve, amire érdemes a mai neveléstörténeti írásokban nagyobb figyelmet szentelni.

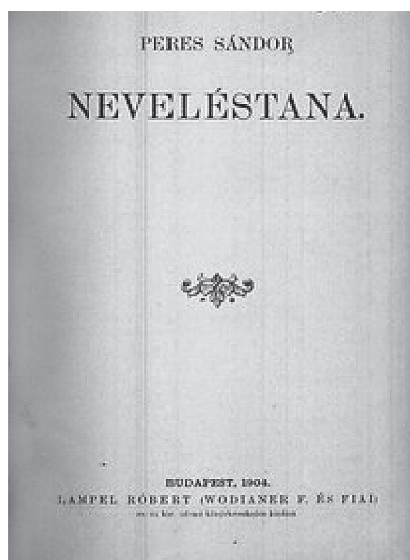
A tanulmány Peres Sándor neveléstan könyve alapján bemutatja, hogy a szerző milyennek látta a népiskolára vonatkozó tanítói ideált.<sup>1</sup> Az elemzés abból indul ki, hogy a tanítókép egy olyan „mentális konstrukció”, ami az adott korszak közgondolkodásában jelenik meg. A tankönyv elemzése során a következő kérdésekre keresi a kutatás a választ: Melyek voltak azok az erények, amikkel a népiskolai tanítónak rendelkeznie kellett ahhoz, hogy hivatása, így a nevelési-oktatási folyamat; a társadalommal, a gyer-

mekekkel való kapcsolata hatékony legyen? Milyen elvárások jelennek meg az adott műben a tanító belső énjéből fakadó személyével és külső tulajdonságaival kapcsolatban? Milyen követelmények fogalmazódnak meg a tanító szakmai felkészültségével, szakmai kvalitásával kapcsolatosan? Milyen elvárások jelennek meg a tanító magánéletével, életmódjával kapcsolatban? Milyen ideálképet közvetít az adott mű?

Pukánszky Béla (2005) neveléstani kézikönyvekkel kapcsolatos vizsgálódásaiban Peres Sándor művéről megállapítja, hogy *Neveléstanának* kötődése kettős: egyrészt tartalma és a benne tükröződő mentalitása révén sok szállal kötődik a 19. századhoz, másrészt a benne kifejeződő újszerű felfogásmód miatt „a „gyermek évszázadaként” aposztrofált 20. század teljes jogú szülöttének tekinthető. A tankönyv szerzője Herbart elméleti rendszerét kritizálva újraértelmezi a neveléstan alapvető pilléreit. A könyvet a téma újszerű feldolgozásmódja, erőteljes szociálpedagógiai irányultsága jellemzi.

*Neveléstanának* alap gondolatai már az előszóban tetten érhetőek, melyben megjelenik a nemzet fogalmának hangsúlyozása. „Azt akarom, hogy ki-ki ura és szolgája legyen önmagának; hogy testvérek legyünk a nemzeti közösségben és szolgáljuk becsületesen a nemzeti élet céljait. Azt akarom, hogy a nevelés híven végezze kötelességét, amelyet »nemzeti nagylétünk« megteremtésében reá róttunk és amelyre vállalkozott.” (Peres, 1904, *Előszó*) A bevezető gondolatokban a nemzetállam mint nevelési célkategória jelenik meg. A nemzet fogalmának hangsúlyozása már Felméri Lajos pedagógiaprofesszor tudományos igényű *A neveléstudomány kézikönyve* című neveléstudományi összesség munkájában is megjelenik, később pedig a kolozsvári professzor utódja Schneller István a társadalmi közösségi körökről szóló elméletében kiemelt szerepet tulajdonít neki, majd a szegedi követője Imre Sándor a „nemzetnevelés” fogalmának megalkotásával új neveléstani kategóriát teremtett. Felfogása szerint legfontosabb az a nevelés, amely a nemzet körében folyik és a nemzetre hat vissza.

A 19. századi neveléstan könyvek jellemző sajátossága, hogy szerzői az első fejezetben az emberi nem sajátosságaival foglalkoznak. Peres a korábbi könyvekkel ellentétben nem az ember antropológiai jellemzőinek bemutatásából indul ki, hanem a nevelés fogalmának, a neveléstudomány rendszertanának újraértelmezésével kezdi művét. A nevelés értelmezésénél kiemeli a nevelő szerepét, aki a társadalom tagjaként tudatos nevelőmunkája által fontos szerepet játszik a gyermek nevelésében. „Nem tagadható, hogy a gyermeket maga a nagy társadalom közvetlenül kevésbé neveli; azoknak a nevelését inkább egyes emberek végzik. De kétségtelen az is, hogy ezek az egyes emberek nem mint természeti egyének nevelik a gyermeket, hanem mint társadalmi tagok, mint társadalmi tényezők; egyénítői ők a társadalomnak, kiket a nevelés munkájában az élő társadalom vezet; úgyis mondhatnók, hogy minden egyes nevelő nem egyéb, mint a társadalomnak keze. Ebből az következik, hogy a nevelés fogalmából az egyetemes társadalom alakító munkáját is kihagyhatjuk és ki kell hagynunk, mert a társadalom egyeteme egyes nevelő hatásokat gyakorol ugyan a gyermekre, de tervszerű alakító munkát nem végez.” (Peres, 1904, 3. o.) Az idézetből kiderül, hogy a szerző újszerűen értelmezi a nevelés társadal-



1. ábra. Peres Sándor neveléstan című könyvének címlapja (1904)

mi szerepét. A nevelés-fogalom tartalmát leszűkíti azzal, hogy kizárja belőle a természet és társadalom nem tervszerű alakító hatását. „A nevelés az az öntudatos és tervszerű munka, mely a gyermeket a nemzeti társadalom tényező tagjává alakítja.” (Peres, 1904, 3. o.) A meghatározás alapján megfogalmazást nyernek a nevelés kiemelkedő elemei: az öntudatosság és a tervszerűség, amelyet a szerző elkülönít a természet és társadalom spontán nevelő hatásától.

A 19. század második felében megjelenő neveléstan könyvek szerzői a nevelés-definíciók értelmezésénél általában abból a humanizmusban eredő és a felvilágosodás pedagógusai által újrafogalmazott felfogásból indulnak ki, hogy az ember bizonyos képességsírákkal jön a világra, amit nevelés útján kell fejleszteni. Hangsúlyozzák, hogy az ember a rendeltetését csak a társadalomban, nevelés által érheti el. A nevelés-definíciók közös tartalmi eleme a tervszerűség és tudatosság. Peres a korábbi könyvek nevelés-definícióihoz képest bővíti a nevelés tartalmi jegyeit: az alkotóelemei közé beemeli a „gondozást”, az „ügyesítést”, a „megélhetésre való tanítást”, a „társadalmi illendőségre való szoktatást”. Új elemként jelenik meg a 20. századi könyvben, hogy a nevelést nem csupán ráhatásnak, hanem „alakító munkának” tekinti, aminek nemcsak a gyermek „belső természetére”, szellemi életének formálására, hanem a „külső természetére”, testi képességeire is ki kell terjednie. Ezzel a szerző szembehelyezkedik a herbartianus pedagógiával, ami a testi nevelést, a gondozást, ápolást kizárja a nevelésből. „A nevelés alakító munka és nem ráhatás, mert utóbbi fogalom csak egyik, bár igen kiváló neme a nevelés munkájának, de nem az egész nevelés. Ha a nevelés merő ráhatás volna, akkor pl. a gondozást, ápolást, a szervezést kizárnók annak köréből, mint ahogy a két előbbit – az ú. n. testi nevelést – a Herbartisták ki is rekesztették, a szervezést pedig nem tudják a rendszerbe beilleszteni; és ki ne tudná, hogy gyakran éppen azzal nevelünk, hogy bizonyos ráhatásokat elhárítunk?” (Peres, 1904, 4. o.)

A nevelésen belül megkülönböztet önnevelést és mások által történő nevelést, a nevelési szinterek alapján családi és iskolai nevelést. Az iskolai nevelésen belül óvóképző intézet tanáraként és igazgatójaként már elkülöníti az óvodai, továbbá az iskolai és az egyetemi nevelést, valamint az életkori sajátosságokat figyelembe véve a kisded, a gyermek, az ifjú és a felnőtt nevelését, melyek tartalomban, módszertanban és eszközökben különböznek egymástól. Közös elemük viszont a nevelési célban érhető tetten, melynek lényegét a nevelés kiemelkedő jegyében, a nemzetbe való beillesztésben, a „nemzeti társadalom tényező tagjává” alakításban látja (Peres, 1904, 7. o.).

Azt hangsúlyozza, hogy a nevelés célját nem a neveléstudománynak kell megállapítania, de azzal tisztában kell lennie. A nevelés-fogalom sajátosan új tartalmi megközelítésének megfelelően a neveléstudományt két fő részre osztja, melyek a következők: a „társadalmulás-tan” és a „társadalmasítás-tan” (Peres, 1904, 11. o.). A „társadalmulás-tan” vizsgálja a gyermek társadalmi taggá és egyénné formálódását, éppen ezért a társadalmi egyénné válással foglalkozik. A „társadalmasítás-tan” pedig figyelembe véve a nevelés célját és a nevelés alapját, felhasználva az egyén társadalmulásáról szóló ismereteket, arról az alakító munkáról szól, amely a gyermeket társadalmi egyénné alakítja: „elmondja mindazt, amit arról az alakító munkáról tud, amely alakító munka a gyermeket társadalmi egyénné teszi” (Peres, 1904, 11. o.). A szerző a „társadalmulástan” lényegét a nevelendő gyermekkel való foglalkozásban látja, „amennyiben ez öntudatos és tervszerű alakító munka (nevelés) nélkül fejlődik és alakul” (Peres, 1904, 14. o.). Két részre osztja, a fejlődéstanra (természetes fejlődés), ami az egyéni fejlődés embertani folyamatával foglalkozik, és az alakulástanra (társadalmi alakulás), ami a társadalmi egyén kialakulásának menetét tárja fel.

A tanítói hivatással, a tanító öntudatos és tervszerű munkájával a társadalmasítást rész foglalkozik. A társadalmasítást tulajdonképpen magának a nevelésnek, a munkának tekinti, amiben megkülönbözteti a gondozást, tanítást, fegyelmezést és szoktatást. A tanító-gyermek elválaszthatatlan koherenciáját mutatja, hogy a szerző hangsúlyozza, hogy a nevelés nemcsak attól az egyéntől függ, akire vonatkozik, nemcsak a céltól, ami-

nek elérésére törekszik, hanem függ a tényezők és eszközök természetétől is. Hogy mit ért a szerző a tényezők és eszközök alatt, a következő idézet példázza: „Tényezőknak mondjuk a műveltségnek azt az anyagát, mellyel átalakítunk és azokat a természeti vagy emberi alkotásokat, melyek emez alakító hatást megkönnyítik, bizonyosabbá teszik és fokozzák; eszközöknek mondjuk a nevelő munkát végrehajtó egyéneket, intézményeket s a nevelés munkájához szükséges szerszámokat” (Peres, 1904, 17. o.). Ezek alapján a „társadalmasítást” két fő részre osztja a szerző, ami a „társadalmuláson” kívül a nevelőmunkához szükséges: a nevelés végrehajtásával, eszközeivel foglalkozó, „szervezetanra” és a nevelő műveltségi anyaggal és az anyag feldolgozásának, a „nevelő szerszámok” alkalmazásának módjaival foglalkozó „módszertanra” (Peres, 1904, 17. o.).

A 19. század második felében megjelenő neveléstani kézikönyvek és tankönyvek többsége külön fejezetet szentel a tanító „kellékeinek” ismertetésére, ahol differenciáltan taglalják a tanítóval szemben támasztott követelményeket. A tanítótól megkövetelt tulajdonságok tételes listát tartalmaznak a testi alkalmasságra és viselkedésre, a hivatástudatra, és az életmódra vonatkozóan. Peres külön alfejezetet szentel a tanítói hivatás komplex körülményeinek, melyben szakít a 19. századi könyvek tanítói hivatáshoz szükséges követelmények tradicionális bemutatásával. A tanító személyével, szakmai felkészültségével, valamint a társadalmi és magánszférára vonatkozó elvárásokkal kapcsolatban nem tárul az olvasó elé egy elváráslista, amit azzal indokol, hogy kimaradhatna valami a felsorolásból, másrészt pedig a lényegtelen a lényeges rovására mehetne. A szerző a témát a tanítói hivatás korabeli helyzetét, hiányosságait figyelembe véve az elvárások sorát a pragmatizmusra törekedve közelíti meg. A tanító és nevelő fogalmak értelmezéséből kiindulva tárgyalja a tanító nevelői feladatait, a tanítóképzéssel, a tanítói fizetéssel kapcsolatos meglátásait, valamint azt, hogy kit tart a tanítói hivatásra alkalmasnak.

Gondolatait azzal a már 19. századi könyvekre is jellemző régi tétellel indítja, hogy „az iskola lelke a tanító” (Peres, 1904, 127. o.). A tanító feladatait kibővíti, a tanító kötelességének a társadalmasítás (nevelés) területeinek elvégzésében látja, ami már nemcsak a gyermek tanítását foglalja magába, hanem nevelését is. A tanítói hivatásban egyre hangsúlyosabb szerepet kapó nevelő feladatot érzékelteti a tanító-nevelő fogalmak értelmezésében is, melyben rámutat arra, hogy a nép helyesebben értelmezi a „tanító” nevet. Míg a nép a tanítót nevelőnek, addig a tanult ember magát tanítónak tartja, aki az „ápolás” és „szoktatás” munkájával nem törődik. Az ápolás a szerző szerint a gyermekről való gondoskodást, azaz a kedvező feltételek megteremtését; az óvást, mely a kedvezőtlen körülményeket elhárítja; valamint a gondozást jelenti, ami az egyéni fejlődést segíti elő. A szoktatás alatt pedig azoknak a cselekvéseknek a gyakorlását érti, amelyek révén a gyermek ismereteket és tapasztalatokat szerezhet, és érzelmileg is nevelnek. „A tanító nevelő, akinek kötelessége a társadalmasítás összes munkájának elvégzése, aki tehát ápol, szoktat és tanít” (Peres, 1904, 127. o.). Ebből következtethetünk arra a nép által megkívánt elvárásra, hogy az iskola tanítója ne csak tanítsa, hanem nevelje a reá bízott gyermekeket, és a nevelés céljának megfelelően segítse a növendékek társadalomba való beilleszkedését.

A tanítóképzést hevesen kritizálva megállapítja, hogy szerinte a tanítói iskolákat nem azzal a céllal hozták létre, hogy minél jobb tanítókat, hanem azért, hogy minél olcsóbb tanítókat neveljenek, amit a korának gyakorlata alapján a pedagógusi fizetésekkel indokol meg. „[...] a nép nevelése sok tanítót kíván, sok tanítónak nagy fizetése temérdek pénz fölemésztere, a fizetés pedig a képzettség szerint mérendő ki: tehát a kisdedek és népiskolai tanulók tanítói csekélyebb képzettségben részesítendőek, hogy olcsóbbak lehessenek, mint a felsőbb iskolai tanítók” (Peres, 1904, 129. o.). A tanítói hivatás 20. század első felében még mindig jellemző hiányosságára mutat rá, amikor megállapítja, hogy sokszor hiányoztak a neveléshez értő, jól képzett tanítók, akik feladatuknak tekintették a gyermekek társadalmasítását. „Olcsó tanítóink vannak is, de jők minél kevesebben. Azonban

nemcsak olcsó és rossz, hanem drágább és a neveléshez mégsem értő tanítóink is vannak” (Peres, 1904, 128. o.). Peres gyakorlati pedagógiájában azt hangsúlyozza, hogy a tanítónak nem elég pusztán tudással rendelkeznie, hanem ehhez kell még a módszertani tudás és a tanítói munkában való gyakorlottság. Úgy gondolja, hogy a tanítóképzésnek tehát az lenne a feladata, hogy az egyént tanítóvá, nevelővé és ne szaktudóssá nevelje, mivel a népiskoláknak elsősorban olyan tanítókra van szükségük, akik elsősorban nevelők és rendelkeznek a hivatásuk betöltéséhez szükséges általános műveltséggel. „Azt, hogy a »szaktudósok« előtt a tudomány a minden, a gyermek a semmi és igen sokszor a tudomány terjesztése is csak teher, népszerűsítése (a laikus gyermekhez való alkalmazkodás) pedig hozzájuk méltatlan, lenézett és megvetett munka, mellyel éppen nem törődnek” (Peres, 1904, 130. o.). A tanítóknak nagy felelősséget tulajdonít abban, hogy az iskolai tananyagot ne öncélúan tanítsák, a szaktudást ne célnak, hanem eszköznek tekintsék, ne tartsanak hosszas előadásokat, valamint ne menjenek bele „elvont tárgyalásokba”. Mindezekkel ellentétben azt tartja meghatározónak, hogy a pedagógiában jártas és gyakorlott szakember a gyermek fejlődési sajátosságainak megfelelően válassza meg a nevelési eszközeit, és ne értékelje le a „testi cselekvés”, a „képzelet”, a „játék” nevelői hatását. Feltételezhetően ezek a gondolatok már a gyermeket középpontba állító és a gyermek önálló cselekvését támogató reformpedagógiai kezdeményezések felfogásmódját tükrözik.

Arra a kérdésre, hogy ki alkalmas tanítónak maga a szerző adja meg a választ. „Kétségtelenül helyes, ha a tanító minél több szép és jó tulajdonsággal van felruházva; minden szép és jó azonban benne sem lehet meg együtt, hiszen ő is ember. Ha valaki testileg, lelkileg egészséges, szeret a gyermekekért velük együtt munkálkodni, lelkes magyar hazafi, nem fut az anyagiak után s megszerezte a kellő műveltséget és szak-képzettséget: az magyar nevelőnek való.” (Peres, 1904, 137. o.)

Új megközelítésbe helyezi a tanítói pályára való alkalmasság vizsgálatát. (Peres, 1905, 137–138. o.)

A vizsgált téma szempontjából figyelemre méltó Peres Sándor jutalmazással és büntetéssel kapcsolatos nézetei, amiről a nevelésmódszertannal kapcsolatos fejezete szól, melynek címe „A szoktatás módszere”. Ebben a fejezetben részletesen tárgyalja a példaadás, utasítás és felvilágosítás, gyakorlás, felügyelet és az igazságszolgáltatás

*Véleménye szerint annak megállapítása, hogy ki alkalmas és ki nem a tanítói szakmára, a jövőmondással egyenlő. A szerző szerint például a testi fogyatékos, a zenei hallás hiánya még nem zárja ki a legjobb tanítóvá válás lehetőségét. Éppen ezért nem tartja helyesnek a tanítóképzőkbe való felvételikor a tanítói pályára való alkalmasság vizsgálatát sem. „Annak megvizsgálása azonban; ki való tanítónak, ki nem? – egyenlő a jövőmondással, amit ember nem tud s éppen ezért ilyen operettszerűen csinál: X. nem való tanítónak, mert sánta, Y. azért nem, mert gyenge testalkatú. Z. azért nem, mert zenei hallása nincs. Mint ha a sánta, a gyenge testalkatú, az énekelni nem tudó emberek nem lehetnének a legjobb tanítók?! – Sorozásokat tehát ne tartsunk! A tanítói pályára nem való elemeket a szakiskola minden különös mesterkedés nélkül lerázza magáról, az életnek pedig el kell arról a pályáról kergetnie.”*

módszereit. A szerző könyve az előző művekkel ellentétben nem tartalmaz részletesen kidolgozott metodikát a jutalmazással és büntetéssel kapcsolatban, hanem elsősorban az igazságszolgáltatás alfejezetén belül a hétköznapi pedagógia gyakorlatából kiindulva kritikáit fogalmazza meg.

Annak ellenére, hogy a mértékletességet mindkét nevelési módszer esetében már a korábbi neveléstani könyvek is hangsúlyozták, Peres munkája rámutat arra a korabeli iskolai nevelői gyakorlat hiányosságára, hogy a gyakorlatban igen gyakran helytelenül, indokolatlan esetekben is alkalmazták azokat. „Némelyikünk a szigor nevében csak úgy lesi a büntetendő, másiknak a gyöngédség nevében a jutalmazandó eseteket, míg mások a vaskövetkezetesség paripáján nyargalászva büntetnek és jutalmaznak, akár egy tökéletes automata. [...] A tényeket büntetjük vagy jutalmazunk, nem pedig azt a szellemi, erkölcsi munkát vagy lustaságot, mulasztást, mely a tényeket megteremtette, meglenni engedte” (Peres, 1904, 351. o.). A szerző azt hangsúlyozza, hogy nem a „tényeket”, azaz a viselkedést, a teljesítményt kell jutalmazni, hanem a mögöttes tartalmakat, a lelki folyamatok értékelését tartja célravezetőnek. „Ha mi minden tényt egyformán büntetünk vagy jutalmazunk: hol van akkor hát az igazság? Igazság szerint azért, amiért mi magunk mit se tettünk, amiért felelősek nem lehetünk, sem büntetésben, sem jutalmazásban nem részesülhetünk; azért a jóért pedig, amiért – ha sikertelenül is – becsületesen küzdöttünk, azért a bűnért, amelybe küzdelmünk ellenére is beleestünk: az igazságnak atyja kegyelmet gyakorol, buzdít, megjutalmaz.” (Peres, 1904, 351. o.)

Arra a kérdésre, hogy mivel büntetnek és jutalmaznak a tanítók, válaszként ismételen kritizáló sorok olvashatók. Megállapítja, hogy a négy szemközti intést, a hiba vagy a jótett megbeszélését, a kellemetlen vagy a jóleső érzés felkeltését, valamint a hiba vagy jótett beláttatását csak ritkán alkalmazzák a tanítók, míg a nyilvános megszégyenítést vagy dicséretet, egy-egy feladat unalmas gyakoroltatását, kiállítást, bezárást, az étel megvonását, testi büntetést és anyagi jutalmazást viszont igen gyakran. „Miként büntetünk? Durván és kegyetlenül. Miként jutalmazunk? Önzésre tanítva és elkényeztetve. Igaz ez minden esetben: igazsága azonban megdöbbenítővé válik az anyagi büntetések és jutalmazások során.” (Peres, 1904, 353. o.)

Összefoglalásképpen leegyszerűsítve hat pontban foglalja össze a szükséges nevelői eljárásokat. Így kiemeli, hogy csak szükséges esetben legyen mindkét módszer alkalmazva, aminek célja a hibák jóvátevése, kiengesztelése, a megbocsátás legyen, hasson a gyermek lelkiismeretére, „javítson” és ne „megtoroljon”, valamint fontos szempontként fogalmazódik meg az igazságosság, valamint a lehető legenyhébb büntetés és jutalmazás alkalmazása.

Peres Sándor tanítóképét vizsgálva összegzésként a következő gondolatok állapíthatók meg:

A szerző a pragmatizmust szem előtt tartva írja le a tanítóval szemben támasztott meghatározó követelményeket. A tanítót a gyermek társadalmiasítására (nevelésére), nevelői munkára törekvő egyénnek tartja, ami egyben tükrözi a gyermeküket népiskolába járató kisebb társadalmi csoportok elvárását is. Nem tartja szükségesnek a tulajdonságok felsorakoztatását, helyette a követelmények markáns elemeit emeli ki.

A külső és belső személyes tulajdonságok között fontosnak tartja a testi és lelki egészséget, a gyermekek szeretetét, a szakmai elvárások között az általános műveltséget és a módszertani jártasságot, valamint az öntudatos és tervszerű munkát. Abból kiindulva, hogy nem lehet megjósolni, hogy kiből lehet jó tanító, új elemként jelenik meg, hogy a testi fogyatékoságot, mint például a sántaság, gyenge testalkat, valamint bizonyos „képessegek” hiányát, mint zenei hallás, énekelni tudás nem tekinti a tanítói szakmára való alkalmatlanságnak. Ebből adódóan a szerző nem tartja helyesnek a tanítóképzőkbe való felvételkor az alkalmassági vizsgát, mivel nem annak kell eldöntenie, hogy ki

alkalmas és ki nem a tanítói pályára, mert az csak később a tanítóképzés során, majd a gyakorlatban dől el.

A jutalmazással és büntetéssel kapcsolatos részben hevesen kritizálja a korabeli hétköznapi gyakorlatot. A mértéktelen fegyelmezés és jutalmazás helyett a tanítótól az igazságosságosság és mai szóhasználattal élve a gyermekhez való szeretetteljes viszonyulás elvárt, akinek figyelembe kell vennie a gyermekek egyéni sajátosságait.

### Jegyzet

1 *Peres Sándor* (1863-1907) a Szatmár megyei Csenger-Újfaluban született, a máramarosszigeti gimnáziumba járt, majd tanítóképző intézetet végzett. 1882-ben a losonci tanítóképző intézet gyakorlóiskolájába nevezték ki tanárnak. Polgári iskolai tanítói oklevele megszerzése után először 1892-től hódmezővásárhelyi, majd 1894-től a budapesti óvónőképző

intézetnek lett igazgatója. Szerkesztette a *Nevelést, Kisdiednevelést*, és a *Népnevelők Könyvtárát*. Cikkei és költeményei különböző folyóiratokban jelentek meg, melyek főleg az óvodapedagógiára és a népoktatásügyre irányult. Írásai jelentek meg a *Család és Iskola*, a *Magyar Paedagogiai Szemle* és a *Máramarosi Tanügy* című szaklapokban.

### Irodalomjegyzék

Bárány Ignác (1896): *Tanítók könyve. Kalauz a nevelés és tanítás vezetésére*. Írta Bárány Ignác, átdolgozta Bárány Gyula. Hetedik átdolgozott kiadás. Lauffer Vilmos tulajdona, Budapest.

Dombi Alice – Oláh János (2003): *A XIX. század jelesei V. A XIX. Századi magyar pedagógusok a polgárosodásért*. APC-Stúdió, Gyula.

Emericzy Géza (1882): *Népiskolai neveléstan tanítók és tanítóképezdek számára*. Írta dr. Emereczy Géza tanítóképezdei igazgató, Budapest, Dobrowsky és Franke tulajdona.

Géczi János (2007): A magyar neveléstudományi sajtó a 19-20. század fordulóján. *Magyar Pedagógia*, 107. 1. sz. 57-66.

Kiss Áron és Öreg János (1887): *Nevelés és oktatás-tan*. Ötödik ujjonnan átdolgozott kiadás. Stampfel-féle Könyvkiadóhivatal, Budapest.

Mennyey József [1866-67] (1869): „*Nevelés- és tanítástán egyházi s világi tanemberek és tanügybarátok naptanodai tanítók és tanítójelöltek használatára legújabb és legjobb kútfők után kidolgozta Mennyey József, tanítóképző-tanár s a kalocsai tanítóképezde s*

*elemi minta-főtanoda igazgatója*. A m. kir. Egyetem által pályadíjazott és a m. k. Közoktatási Ministerium által papjelölteknek és segédtanítóknak ajánlott munka. Második javított és bővített kiadás. Budapest, kiadja az Eggenberger Akad. Könyvkereskedése.

Mészáros István (1989): *A tankönyvkiadás története Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Budapest-Dabasi Nyomda, Dabas.

Mészáros István (2000): *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.

Németh András (1998): *A reformpedagógia múltja és jelene*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Peres Sándor (1904): *Neveléstan*. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedés kiadása, Budapest.

Pukánszky Béla és Németh András (1997): *Nevelés-történet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Pukánszky Béla (2005): A gyermek a 19. századi magyar neveléstan kézikönyvekben. *Iskolakultúra*, Pécs.

**Kovács Krisztina**